

การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม : ทางเลือกหนึ่งในการรับใช้สังคม ของมหาวิทยาลัย

Service Learning : An Alternative for University Engagement

ชिरวัฒน์ นิจนตร¹

Chirawat Nitchanet

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการนำเสนอหลักการและการประยุกต์ใช้การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมเพื่อให้เป็นทางเลือกหนึ่งในการปฏิบัติพันธกิจมหาวิทยาลัยเพื่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษา วิธีการจัดการเรียนการสอนแบบนี้ใช้ความรู้และทักษะทางวิชาการในการวิเคราะห์หาความต้องการของชุมชนเพื่อนำมาใช้ในการฝึกประสบการณ์การเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติจริงและนำไปสู่การพัฒนาชุมชนตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมมีหลายวิธี ตั้งแต่กิจกรรมอาสาสมัคร การฝึกประสบการณ์วิชาชีพ การออกปฏิบัติงานภาคสนาม สหกิจศึกษา การจัดทำโครงการพัฒนาชุมชน และการบริการสังคมในรูปแบบอื่นที่มีลักษณะเดียวกัน หลักการของการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมสอดคล้องกับปรัชญาการศึกษากลุ่มปฏิรูปนิยมและทฤษฎีการเรียนรู้ในกลุ่มที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางซึ่งเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงหรือการเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์

ขั้นตอนหรือกระบวนการจัดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม ประกอบด้วย การสำรวจความต้องการ การเตรียมการวางแผนกิจกรรม การลงมือปฏิบัติงาน การติดตามประเมินผล การสัณนิเทศผลงานและการแสดงความชื่นชมยินดีกับความสำเร็จ มีการวิจัยเพื่อทดลองใช้รูปแบบการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมในสถาบันการศึกษาของไทยและในต่างประเทศ ทั้งระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และอุดมศึกษา ในรายวิชาต่างๆ พบว่า สามารถช่วยให้ผู้เรียนได้รับความรู้ทางวิชาการ ทักษะการทำงาน และลักษณะนิสัยต่างๆ ได้อย่างมี

¹ รองศาสตราจารย์ ดร. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

นัยสำคัญ โดยผู้เรียนจะเข้าร่วมในกิจกรรมที่ออกแบบมาเพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายของการเรียนรู้ทั้งความรู้ทางวิชาการ การพัฒนาบุคลิกภาพ การคิดวิเคราะห์ ทักษะความเป็นผู้นำ ทักษะการสื่อสารและการทำงานร่วมกัน ความรับผิดชอบของพลเมืองดี และการสร้างความเข้าใจร่วมกันต่อความหลากหลายทางความเชื่อและวัฒนธรรม ผู้เรียนจะได้มีโอกาสทำงานร่วมกับชุมชนวิชาชีพที่ซึ่งเขาสามารถจะไปสมัครงานและประกอบอาชีพได้เมื่อสำเร็จการศึกษา ส่วนหน่วยงานและชุมชนที่เข้าร่วมโครงการในลักษณะนี้ก็จะได้ประโยชน์หลายประการ เช่น ได้รับองค์ความรู้และนวัตกรรมจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งผลลัพธ์ที่เกิดจากกิจกรรมและโครงการพัฒนาชุมชนที่ได้วางแผนดำเนินการร่วมกัน

สถาบันอุดมศึกษาสามารถนำการจัดการเรียนรู้แบบนี้ไปใช้เป็นทางเลือกหนึ่งในการรับใช้สังคม โดยกำหนดเป็นวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์ที่สำคัญของสถาบันและจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างจริงจังและแสวงหาคู่ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชนร่วมกันในระยะยาว

คำสำคัญ : การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม การรับใช้สังคมของมหาวิทยาลัย

Abstract

This article aims to present principle and application of service learning as an alternative for university engagement. Service learning is an approach for teaching and learning in which students use academic knowledge and skills to address community needs in order to provide pragmatic learning experience while accomplishing desired community development. There are various methods of service learning including volunteerism, internship, practicum, field education, co-operative education, community service program and other community services of these kinds. Service learning complies with reconstructionist school of philosophy and learning

theories of student-centered instruction in which students learn by doing and through experiences.

Service learning processes consist of certain stages of activities which are investigation, preparation, action, reflection, demonstration and celebration. Researches focusing in service learning have been done in international and Thai educational institutions in elementary, secondary and higher education level through various courses and found that this kind of learning strategy could provide students with academic outcomes, skills and desired characteristics significantly. Students would engage in activities designed to achieve learning outcomes such as academic knowledge, personality development, reflective thinking, leadership skills, communication and collaboration skills, civic responsibility, mutual understanding of difference values and cultures. According to research results in some extent, students can also work with professional network of people and they might apply for jobs after graduation. Involvement of stakeholders and communities in each program can also gain many benefits from this model. For example, communities can access to new knowledge and gain opportunities to achieve their outcomes in community service and planned development.

It is so recommended that educational institutions should take into consideration to put more attention and effort to promote this learning model as a key vision and flagship in their community engagement action plan and seek long-term partnership with certain organizations and communities.

Keywords : Service learning, University engagement

บทนำ

การบริการสังคมเป็นภารกิจสำคัญของมหาวิทยาลัยราชภัฏทั่วประเทศ ซึ่งปัจจุบันถูกกำหนดให้เป็นพันธกิจมหาวิทยาลัยเพื่อสังคม (University Engagement) รongรับมาตรา 7 แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 ที่ได้บัญญัติไว้ว่า “ให้มหาวิทยาลัยราชภัฏเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นที่เสริมสร้างพลังปัญญาของแผ่นดิน ฟื้นฟูพลังการเรียนรู้ เชิดชูภูมิปัญญาของท้องถิ่น สร้างสรรค์ศิลปวิทยา เพื่อความเจริญก้าวหน้าอย่างมั่นคงและยั่งยืนของปวงชน มีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน โดยมีวัตถุประสงค์ให้การศึกษา ส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพชั้นสูง ทำการสอน วิจัย ให้บริการทางวิชาการแก่สังคม ปรับปรุง ถ่ายทอด และพัฒนาเทคโนโลยี ทะนุบำรุง ศิลปะและวัฒนธรรม ผลิตครูและส่งเสริมวิทยฐานะครู” (ราชกิจจานุเบกษา, 2547 : 2) นโยบายการพัฒนาอุดมศึกษาในแต่ละระยะก็ปรากฏประเด็นที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยราชภัฏกับการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอยู่เสมอ มหาวิทยาลัยราชภัฏบางแห่งก็ได้ประกาศปณิธานของตนเองว่าเป็นมหาวิทยาลัยแห่งการรับใช้สังคม และในทศวรรษที่ผ่านมาได้มีการนำแนวคิดของพันธกิจมหาวิทยาลัยเพื่อสังคม (University Engagement) มาเป็นยุทธศาสตร์ในการดำเนินงานรับใช้สังคมของมหาวิทยาลัยโดยทั่วไป ซึ่งเดิมดำเนินการอยู่ในรูปแบบของงานบริการวิชาการ (Service) และงานอาสาสมัคร (Volunteering) เป็นส่วนใหญ่ เปลี่ยนแปลงไปสู่การทำงานร่วมกัน (Engagement) กับภาคีในพื้นที่ในลักษณะเชิงสถาบันที่เป็นหุ้นส่วนระยะยาว (Long-term Partnership) และหวังที่จะให้มหาวิทยาลัยเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholders) อย่างแท้จริงของชุมชนหรือสังคมในพื้นที่ พันธกิจนี้จะเป็นการเชื่อมโยงระหว่างภารกิจหลักทุกภารกิจของมหาวิทยาลัย ได้แก่ การผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน อย่างมียุทธศาสตร์และเป็นระบบ และส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือของทุกภาคส่วน ทั้งในระหว่างมหาวิทยาลัยด้วยกันเอง และระหว่างหน่วยงานต่างๆ ในมหาวิทยาลัย

งานพันธกิจมหาวิทยาลัยเพื่อสังคมในปัจจุบันได้มีการบูรณาการกับการผลิตบัณฑิตและการจัดการเรียนการสอน มหาวิทยาลัยหลายแห่งได้ปรับการเรียนการสอน

ที่เน้นเนื้อหาผ่านการบรรยายในห้องเรียนไปเป็นการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมหรือการรับใช้สังคม ซึ่งเป็นรูปแบบการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญวิธีหนึ่ง เป็นการผสมผสานระหว่างการเรียนในห้องเรียนกับการเรียนรู้ที่ได้จากการออกไปบริการชุมชน เน้นการวิเคราะห์ชุมชน การสร้างจิตสำนึกสาธารณะ และรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นไปตามปรัชญาการศึกษาในกลุ่มที่เชื่อว่าการศึกษาคือต้องเชื่อมโยงกับสังคม ช่วยให้ผู้เรียนมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความสำนึกในการบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคม จึงต้องเตรียมผู้เรียนให้พร้อมที่จะเป็นพลเมืองที่ดีของสังคม ในระบอบการเมืองนั้นๆ การเรียนการสอนในลักษณะนี้ เรียกชื่อกันหลายแบบแล้วแต่จุดเน้นที่ต้องการ นักวิชาการบางกลุ่มเรียกว่า การเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based learning) สำหรับ Butin (2010) อธิบายความหมายของการเรียนรู้คู่การบริการสังคม ในลักษณะเดียวกันกับ Iverson and James (2010) ว่าเป็นการเรียนการสอนที่จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความเป็นมนุษย์ได้ดียิ่งขึ้น เมื่อนำมาปฏิบัติแล้วยังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อตัวผู้เรียน เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ปรับเปลี่ยนบทบาทของตนเองในด้าน การให้บริการทั้งวิชาการและวิชาชีพร่วมกับวิชาความเป็นคน การนำองค์ความรู้จากประสบการณ์ในการบริการสังคมมาพัฒนาตนเอง นำแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์มาประยุกต์ใช้ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้สะท้อนแนวคิด เจตนารมณ์ จากการเข้าร่วมในการจัดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม เกื้อหนุนการใช้ชีวิตในสังคมประชาธิปไตย สร้างสมคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ในการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม มีความรับผิดชอบต่อสังคม มองเห็นว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของสังคม และแสดงออกด้วยการทำกิจกรรมบริการชุมชน (Community Service) เพื่อตอบสนองความต้องการหรือแก้ไขปัญหาของสังคม

การเรียนการสอนด้วยการบริการสังคม จึงไม่ใช่การจัดการเรียนรู้ตามปกติ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ที่กำหนดในหลักสูตร แต่เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาบุคคลและสังคม ไม่ใช่เฉพาะเพื่อให้บรรลุเป้าหมายด้านพุทธิปัญญา ทักษะการปฏิบัติ และจิตพิสัยของผู้เรียน แต่มุ่งปลูกฝังความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และความเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมประชาธิปไตย แต่การปลูกฝังคุณลักษณะของบุคคลให้มีพฤติกรรมที่พึงประสงค์นั้น ไม่สามารถทำให้สำเร็จได้ด้วยการเรียนการสอนในชั้นเรียนเพียงอย่างเดียว แต่ต้องเกิดจากการที่นักศึกษาได้เข้าไปมีประสบการณ์ตรงกับสภาพการณ์ต่างๆ ในสังคม การเรียนรู้ด้วย

การบริการสังคม จัดขึ้นเพื่อสร้างความเป็นคนดี หรือคนที่มีลักษณะที่พึงประสงค์ของสังคม มีความตระหนักสำนึกถึงคุณค่าของการอยู่ร่วมกัน การร่วมมือร่วมใจแก้ปัญหาสังคม การตระหนักถึงผลกระทบร่วมกัน การเคารพกฎกติกาของสังคมและอื่นๆ ตั้งแต่ยังเป็นนักศึกษา การจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาจึงไม่ใช่เป็นเพียงการพัฒนาศักยภาพของนักศึกษาเพื่อออกไปประกอบอาชีพเท่านั้น แต่จำเป็นต้องปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้อง มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาผลประโยชน์ส่วนรวมและของประเทศชาติ ต้องรับผิดชอบในเรื่องการสร้างจิตสำนึกในการทำงานที่ดี โดยการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง จากการฝึกปฏิบัติ ฝึกทักษะกระบวนการคิด การจัดการ การเผชิญสถานการณ์ และการประยุกต์ความรู้มาใช้เพื่อป้องกันและแก้ปัญหาตามความต้องการของตนเองและสังคม

ความเป็นมาและความสำคัญของการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม

การจัดกิจกรรมการบริการสังคมของนักศึกษามหาวิทยาลัยมีมานานแล้ว แต่อยู่ในลักษณะของกิจกรรมเสริมหลักสูตร หรือกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม ที่เป็นส่วนความสนใจส่วนบุคคล ยังไม่นำมาเชื่อมโยงกับการเรียนการสอนในบทเรียนวิชาใดวิชาหนึ่ง หรือไม่ได้กำหนดเป็นนโยบายในระดับชาติหรือระดับสถาบัน การเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมหรือการบริการสังคม (Service Learning) เริ่มปรากฏในงานวิจัยต่างๆ ตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1970 สถาบันการเรียนรู้การบริการสังคมแห่งชาติ (NSLC : National Service Learning Clearinghouse, 2004) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม เป็นกลยุทธ์ในการสอนและการเรียนรู้ที่บูรณาการความรู้สู่ชุมชนด้วยการสร้างประสบการณ์ ความรับผิดชอบ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนโดยผู้เรียน การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมได้แพร่หลายอย่างรวดเร็วในการจัดการศึกษาทุกระดับทั้งระดับมัธยมศึกษา ระดับวิทยาลัย และมหาวิทยาลัย จากผลการสำรวจในช่วงปี 1999 - 2000 ในสถาบัน จำนวน 349 แห่ง พบว่า มีนักศึกษา 712,000 คน มีส่วนร่วมในการให้บริการสังคม มีคณะวิชาที่ให้บริการสังคมคิดเป็นร้อยละ 12.2 มีการเรียนการสอนด้วยการบริการสังคม 6,272 ชั้นเรียน และจัดชั้นเรียนระดับบัณฑิตศึกษาในแนวทาง การบริการสังคม คิดเป็นร้อยละ 9 ในขณะที่ Ralph (2005) ได้ทำการวิจัยเรื่องการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมในวิทยาลัยชุมชนของ

อเมริกา พบว่า มีการบริการสังคม จำนวน 9 แผนกใน 10 แผนก แสดงให้เห็นถึงความสำนึกรับผิดชอบในการบริการสังคม มีการกระตุ้นให้นักศึกษามีส่วนร่วมในกิจกรรมการบริการสังคม และมีการจัดตั้งชมรมการบริการสังคมเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนตามที่ชุมชนต้องการ นอกจากนักศึกษาเกิดความผูกพันกับชุมชนแล้ว ยังเกิดผลสัมฤทธิ์ที่ดีและทำให้การเรียนการสอนเป็นการนำทฤษฎีสู่การปฏิบัติ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Billing (2006) ที่พบว่า การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม สร้างศักยภาพในการสอนและการเรียนรู้ เพิ่มพูนทักษะทางด้านวิชาการ ความผูกพันในการทำงานร่วมกันอย่างมีคุณภาพ สามารถปรับความสนใจการเรียนและเพิ่มคะแนนในการทดสอบให้สูงขึ้น ใช้ทักษะในการแก้ปัญหา ได้ใช้ความรู้ที่ได้เรียนมาทั้งในการอ่าน การใช้ภาษา คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และการเรียนรู้สังคม ส่วน Scott (2006) กล่าวว่า การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมทำให้สังคมเข้มแข็ง ทำให้การเรียนรู้มีพลัง ผู้เรียนสามารถเลือกพื้นที่ของชุมชนที่พวกเขาเข้าไปทำงาน สามารถประเมินความเข้มแข็งของชุมชน ผู้เรียนจะพบกับบุคคลที่มีปัญหาหลากหลายแตกต่างกันก่อนที่จะเลือกปัญหามานำมาหารือกัน ฝึกการตัดสินใจขั้นพื้นฐานก่อนทำการเลือกปัญหา มีโอกาสที่จะคิด เขียน พูดเกี่ยวกับการตัดสินใจของกลุ่มขณะที่กำลังปฏิบัติกิจกรรม มีกระบวนการไตร่ตรองถึงการตัดสินใจในข้อมูลใหม่ๆ ที่ได้รับการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมตลอดโครงการ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Sandle (2005) ที่พบว่าผู้เรียนพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาที่แท้จริงในภาคสนามได้มากขึ้น พัฒนาความตระหนักในปัญหาสังคมได้มากขึ้น พัฒนาความคิดวิเคราะห์ได้สูงขึ้น มีความสามารถในการอธิบายเชื่อมโยงกับประเด็นที่อยู่นอกห้องเรียนได้มากขึ้นและมีแรงบันดาลใจที่จะอ่านโดยอิสระนอกห้องเรียนได้มากขึ้น

การเรียนการสอนที่เน้นการบริการสังคม ช่วยทำให้คนในสังคมเกิดความเข้มแข็ง มีพลังในการเรียนรู้ร่วมกัน มีการสร้างสรรค์ชุมชนร่วมกันระหว่างกลุ่มของผู้ปฏิบัติกับกลุ่มของนักวิชาการ (McCarthy and Corbin, 2003) การเรียนรู้แบบนี้มีองค์ประกอบสำคัญคือ ผู้เรียนสามารถเลือกพื้นที่ของชุมชนเพื่อเข้าไปแสวงหาประสบการณ์ต่างๆ ร่วมกับสมาชิกของชุมชน ประเมินความเข้มแข็งและปัญหาของชุมชน รวมทั้งประเมินศักยภาพของตนเอง ในฐานะต้นทุนการทำงาน ตลอดจนสามารถพบปะกับบุคคลที่มีปัญหาหลากหลายแตกต่างกันก่อนที่จะเลือกปัญหาเพื่อนำมาปรึกษาหารือกัน ฝึกการตัดสินใจ

ขั้นพื้นฐานในการเลือกปัญหา เช่น การออกเสียงหาฉันทามติในการเลือกปัญหาของชุมชน ผู้เรียนมีโอกาสดูที่คิด เขียน และพูดเกี่ยวกับการตัดสินใจของกลุ่มขณะที่กำลังปฏิบัติกิจกรรม หลังจากที่ได้ทำการคัดเลือกปัญหาชุมชนแล้ว ผู้เรียนจะลงพื้นที่ทำการศึกษาค้นคว้า สันทนากับผู้เชี่ยวชาญและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เปรียบเทียบสถานการณ์และสภาพปัญหา ที่มีลักษณะคล้ายกัน จนสามารถร่วมกันวางแผนปฏิบัติกิจกรรมที่แต่ละคนจะได้ใช้ทักษะ และความสนใจของแต่ละคนให้เป็นประโยชน์ต่อโครงการ และดำเนินการตามแผนที่ได้ วางไว้ รวมทั้งได้แลกเปลี่ยนโครงการกับชุมชนในวงที่กว้างขึ้น (Richardson, 2006) การกระทำดังกล่าวยังช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาภาวะผู้นำจากการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ จริง เพราะการเรียนการสอนในตำราไม่สามารถสร้างความเป็นผู้นำได้ ผู้เรียนสามารถใช้ ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมกระตุ้นให้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการบริการ สังคม เพื่อปลูกฝังความรับผิดชอบและการเป็นพลเมืองที่ดี ตลอดจนเพิ่มพูนทักษะทาง วิชาการอย่างมีคุณภาพ ดังนั้น การเรียนการสอนที่เน้นการบริการสังคม จึงเป็นกระบวนการ ที่มีจุดเน้นเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เกิดจิตสำนึกต่อสังคม มีความห่วงใยต่อความเป็นไปของสังคม มีความรับผิดชอบต่อสังคม และการยอมรับนับถือคนอื่นในสังคม (Swan, 2006)

จุดเริ่มต้นในการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม คือการสร้างบรรยากาศประชาธิปไตย ในห้องเรียน กระตุ้นให้ผู้เรียนมองเห็นปัญหาหรือสิ่งที่ชุมชนต้องการให้พวกเขาไปช่วยเหลือ หรือสิ่งจำเป็นเร่งด่วนที่จะทำให้คุณภาพชีวิตของเพื่อนมนุษย์ในชุมชนดีขึ้น จากนั้น ให้อิสระแก่ผู้เรียนเพื่อให้พวกเขาแสดงความรับผิดชอบในการจัดการทุกขั้นตอนในการเลือก หรือออกแบบกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดเป้าหมาย ระยะเวลาในการดำเนินการ การจัดเตรียมอุปกรณ์ การลงมือปฏิบัติ การประเมินการให้บริการและการสะท้อนความคิด หลังการปฏิบัติงาน (Lambert et al., 2002) สิ่งสำคัญที่สุดที่จะต้องคำนึงถึงที่จะทำให้ การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมมีประโยชน์อย่างแท้จริงก็คือ กิจกรรมที่ผู้เรียนเลือกปฏิบัติ ควรเอื้อต่อการนำความรู้ที่เรียนมาไปใช้ประโยชน์ ตัวอย่างเช่น ผู้เรียนอาจจะเข้าร่วมเป็น อาสาสมัครในการทำความสะอาดโรงเรียน ซึ่งก็ต้องแสดงให้เห็นวิธีการนำความรู้เกี่ยวกับ วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์มาใช้ เช่น การทำกราฟหรือแผนภูมิแสดงปริมาณขยะ ประเภทขยะ หรือการบำรุงรักษาระบบนิเวศวิทยาในโรงเรียน เป็นต้น ดังที่กล่าวมานี้ การเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติเพื่อสังคมจึงน่าจะเป็นก้าวต่อไปของการพัฒนาหลักสูตร

เพราะเป็นหนทางตรงที่ทำให้ผู้เรียนพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้

จากแนวคิดพื้นฐานในการจัดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมดังกล่าวมาแล้วนั้น มหาวิทยาลัยในประเทศสหรัฐอเมริกาได้นำมาบูรณาการกับการจัดการเรียนการสอน รายวิชาต่างๆ ในหลักสูตรเพื่อพัฒนาผู้เรียนและเพื่อให้เป็นไปตามนโยบาย Learn and Serve America ด้วย ดังที่ Freeman and Swick (2000 : 44) ได้ศึกษาผลการเรียนรู้ ด้วยการบริการสังคม ในรายวิชาพัฒนาการเด็กและรายวิชาพัฒนาการทางร่างกายของเด็กปฐมวัยของนิสิตในสาขาการศึกษาปฐมวัย ผลการวิจัย พบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง มีศักยภาพทางวิชาการดีขึ้นและสามารถประยุกต์ใช้ความรู้กับชุมชนได้มากขึ้น นอกจากนี้ ในรายวิชาการวรรณกรรมสำหรับเด็กในหลักสูตรศึกษาศาสตร สาขาวิชาการประถมศึกษาของมหาวิทยาลัยซาลิเบอรี (Salisbury) ในสหรัฐอเมริกา ผู้สอนได้ศึกษาผลการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของนิสิต พบว่า ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนดี มีความสามารถในการแก้ปัญหาที่ซับซ้อนได้ และมีเจตคติที่ดีต่อการได้รับใช้ชุมชนและสังคม (Ernest, 2003 : 51) สำหรับผลที่ได้รับจากการจัดการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม เกิดประโยชน์กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องดังที่ศูนย์การจัดการเรียนรู้เพื่อชุมชน (Center for Community-Engaged Learning, 2011) ของมหาวิทยาลัยมินเนโซต้า ได้ประมวลไว้ ดังนี้

สำหรับนักศึกษาจะได้รับประโยชน์ทั้งในเชิงวิชาการ วิชาชีพ และบุคลิกภาพ ได้แก่ เข้าใจเนื้อหาที่เรียนในชั้นเรียนมากขึ้น ได้รับประสบการณ์ตรงซึ่งจะนำไปสู่การฝึกงาน และการทำงานในภายหลัง ค้นพบและยืนยันความเชื่อและค่านิยมของตนเอง และได้รับโอกาสที่จะปฏิบัติตามความเชื่อดังกล่าว ได้พัฒนาความคิดวิเคราะห์สร้างสรรค์ และทักษะการแก้ปัญหา ได้เรียนรู้และเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมที่ต่างจากของตนเอง เข้าใจบริบทและปัญหาของประชาคมและสาเหตุของปัญหา พัฒนาความสามารถในการจัดการกับความไม่แน่นอนและเปิดรับการเปลี่ยนแปลงได้อย่างยืดหยุ่นมากขึ้น เพิ่มพูนทักษะด้านการสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และภาวะผู้นำได้ดี มีโอกาสทดสอบทักษะ ความสนใจ ค่านิยมเกี่ยวกับงานหรือสาขาอาชีพที่อาจจะตัดสินใจทำในอนาคต รวมทั้งได้รู้จักคุ้นเคยกับบุคคลหรือองค์กรที่เป็นเครือข่ายของธุรกิจหรือกิจการนั้นๆ

สำหรับคณะวิชาและสถาบัน ได้ประโยชน์จากการบูรณาการการรับใช้สังคมกับการเรียนการสอนหลายประการ ได้แก่ การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับนักศึกษา ช่วยพัฒนา

รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ (Active Learning) ให้หลากหลายและมีประสิทธิภาพมากขึ้น นำไปสู่การทำวิจัยและการตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัยช่วยพัฒนาและส่งเสริมความเป็นผู้นำ ความเป็นพลเมืองและความรับผิดชอบต่อสังคม (Civic Citizens) ของนักศึกษา จูงใจและชักนำให้นักศึกษาสนใจและลงทะเบียนเรียนรายวิชาเหล่านี้เพิ่มมากขึ้น ส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายและความร่วมมือกับองค์กรธุรกิจและชุมชนในการทำงานร่วมกัน ทำให้สามารถเข้าไปมีส่วนร่วมกับหน่วยงานและสังคมภายนอกมากขึ้นในการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ และจัดการกับประเด็นปัญหาต่างๆ ที่มีประโยชน์และผลกระทบร่วมกัน

ในส่วนของประชาคม ที่ร่วมมือกับมหาวิทยาลัยในการจัดการเรียนการสอนด้วยการบริการสังคม จะได้รับประโยชน์ในแง่ที่มีบุคลากรในกิจกรรมหรือสาขางานที่จำเป็นต่อการประกอบกิจการของตนมาช่วยให้งานบรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายมากขึ้น มีลูกค้าหรือผู้รับบริการมากขึ้น ช่วยเพิ่มพลังกายและใจ ความกระตือรือร้น และวิสัยทัศน์ในการปฏิบัติงาน มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน และช่วยเพิ่มพูนจิตสำนึกสาธารณะให้แก่บุคลากรของหน่วยงานในประเด็นสำคัญๆ ของสังคม ช่วยชี้แนะและแก้ไขความเข้าใจหรือความเชื่อที่ไม่เหมาะสมของนักศึกษาในการทำงานและช่วยให้นักศึกษาเตรียมพร้อมที่จะเป็นพลเมืองดีในอนาคต รวมทั้งการร่วมมือกับหน่วยงานและองค์กรอื่นที่ร่วมทำงานในโครงการหรือพื้นที่เดียวกัน

หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม

แต่เดิมการเรียนรู้ของมนุษย์อาจเริ่มตั้งแต่การมอง การฟัง การเลียนแบบ ไปจนถึงการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง ความสามารถในการรับรู้และจดจำของมนุษย์มีไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น อาจารย์ผู้สอน เทคนิคการสอน สื่ออุปกรณ์ ความยากง่ายของเนื้อหา และความสนใจของผู้เรียน การสอนแบบบรรยายและเน้นเนื้อหาสาระอาจได้ผลระดับหนึ่ง แต่ไม่สามารถใช้ได้ผลกับการเรียนรู้ในหลายๆ กรณี รวมทั้งการนำไปปฏิบัติหรือประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน การเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริงทำให้ผู้เรียนเข้าใจบทเรียนได้อย่างกระจ่างแจ้ง รู้ว่าอะไรทำได้ หรืออะไรทำแล้วไม่ได้ผล เมื่อสามารถปฏิบัติได้จริง ก็จะจดจำได้นานและลึกซึ้งกว่าการเรียนรู้แบบอื่นๆ โดยเฉพาะการเรียนรู้เพื่อออกไปประกอบอาชีพ ยิ่งต้องอาศัยการลงมือปฏิบัติจริง จึงจะนำไปใช้ในการประกอบอาชีพได้ หลักการสำคัญของการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมต้องสามารถทำให้

นักศึกษาได้เรียนรู้เนื้อหาครบถ้วนตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร อาศัยกระบวนการออกแบบการเรียนรู้ที่เหมาะสม นำไปสู่การสร้างความรู้ใหม่ด้วยตัวนักศึกษาเอง นักศึกษาต้องมีส่วนสำคัญในการกำหนดบทเรียน การลงพื้นที่เพื่อดำเนินงาน และการประเมินผล โดยผ่านขั้นตอนการเตรียมความพร้อมที่เหมาะสม การสรุปและถอดบทเรียนต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้คิดค้น แสดงความเห็น แบ่งปันสิ่งที่ค้นพบ และเขียนประสบการณ์ที่ได้รับจากการปฏิบัติ รวมถึงการร่วมกันสรุปองค์ความรู้ใหม่ ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม ส่วนความร่วมมือกับชุมชนจะทำให้การเรียนการสอน สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เนื่องจากต้องมีการสำรวจความต้องการของชุมชนเพื่อนำมากำหนดเป้าหมายและกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งจะทำให้การเรียนรู้แบบนี้ประสบความสำเร็จ และเป็นประโยชน์กับทุกฝ่าย

จะเห็นได้ว่า การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมหรือการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน สอดคล้องกับหลักปรัชญาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนให้ตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตนที่มีต่อสังคมและการปฏิรูปสังคมให้ดีขึ้น โดยที่เนื้อหาของหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนจะเน้นสาระที่เกี่ยวข้องกับสภาพและปัญหาของสังคม กระบวนการประชาธิปไตย และประสบการณ์การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาสังคมเพื่อความเป็นสมาชิกที่ดีในสังคมประชาธิปไตย และใช้หลักการเดียวกันกับรูปแบบการเรียนการสอนในกลุ่มที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ซึ่งเน้นการเรียนรู้โดยการกระทำ (Learning by doing) เพราะมีการลงมือปฏิบัติและเชื่อมโยงกับประสบการณ์ที่มีจุดมุ่งหมาย (ทิตินา แชมมณี, 2551 : 28, 119) นอกจากนี้ การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมยังสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ โดยประสบการณ์ (Experiential Learning) ของเดวิด คอลบ์ (Kolb, 1984) ที่ให้ผู้เรียนสังเกต ทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้น และนำสิ่งนั้นมาพิจารณาไตร่ตรองร่วมกันจนผู้เรียนสามารถสร้างความคิดรวบยอดหรือสมมติฐานต่างๆ แล้วจึงนำไปทดลองหรือประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ๆ ต่อไป และเมื่อนำไปใช้ในการบริการชุมชนก็เรียกว่า การเรียนการสอนที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community Based Learning-CBL) ในทางปฏิบัติ ส่วนใหญ่จะจัดในลักษณะการสอนแบบโครงงาน (Project Method) ที่ให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้า หรือปฏิบัติงานตามหัวข้อที่ผู้เรียนสนใจ ซึ่งผู้เรียนจะต้องฝึกกระบวนการทำงานอย่างมีขั้นตอน มีการวางแผนในการทำงานหรือการแก้ปัญหาอย่าง

เป็นระบบ จนการดำเนินงานสำเร็จลุล่วงตามวัตถุประสงค์ ส่งผลให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้อย่างหลากหลาย อันเป็นประสบการณ์ตรงที่มีคุณค่า สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานต่างๆ การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบโครงงานมี 6 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนกำหนดปัญหา หรือสำรวจความสนใจ 2) ขั้นตอนกำหนดจุดมุ่งหมายในการเรียน ให้ชัดเจนว่าเรียนเพื่ออะไร จะทำโครงงานนั้นเพื่อแก้ปัญหาอะไร 3) ขั้นวางแผนและวิเคราะห์โครงงาน ให้ผู้เรียนวางแผนแก้ปัญหา แล้วเสนอแผนการดำเนินงานให้ผู้สอนพิจารณา ให้ความเห็นชอบโครงงาน 4) ขั้นลงมือปฏิบัติหรือแก้ปัญหา ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติหรือแก้ปัญหตามแผนการที่กำหนดไว้โดยมีผู้สอนเป็นที่ปรึกษา คอยสังเกต ติดตาม และแนะนำ ส่วนผู้เรียนจะเก็บรวบรวมข้อมูล และบันทึกผลการดำเนินการ 5) ขั้นประเมินผลระหว่างปฏิบัติงาน ผู้สอนแนะนำให้ผู้เรียนรู้จักประเมินผลก่อนดำเนินการ ระหว่างดำเนินการ และหลังดำเนินการ จะนำความรู้นั้นไปพัฒนาปรับปรุงงานให้ดียิ่งขึ้น หรือเอาความรู้นั้นไปใช้ในชีวิตได้อย่างไร และ 6) ขั้นสรุป รายงานผล และเสนอผลงาน เมื่อผู้เรียนทำงานตามแผนและเก็บข้อมูลแล้ว ต้องทำการวิเคราะห์ข้อมูล สรุปและเขียนรายงานเพื่อนำเสนอผลงาน ซึ่งอาจจัดได้หลายรูปแบบ เช่น จัดนิทรรศการ การแสดงละคร ฯลฯ

การประยุกต์ใช้แนวคิดการเรียนรู้โดยอาศัยประสบการณ์ (Experiential Learning) จะทำให้ผู้เรียนได้สัมผัสสภาพความเป็นจริง และเรียนรู้ชีวิตของผู้อื่นในสังคม สามารถไตร่ตรอง พิจารณาตนเอง และแสวงหาแนวทางในการทำประโยชน์ให้สังคม นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นการบริการสังคมยังเป็นภารกิจที่สถานศึกษาจะได้ศึกษาสภาพความต้องการและปัญหาของชุมชนเป้าหมาย มีส่วนช่วยกระตุ้นให้ชุมชนท้องถิ่นร่วมกันแก้ไขปัญหาสังคม รวมทั้งการเตรียมเยาวชนให้มีความพร้อมที่จะเป็นพลเมืองดีในอนาคต เล็งเห็นประโยชน์ร่วมกันของชุมชนกับสถานศึกษา การออกไปศึกษาสภาพจริงนอกห้องเรียนเป็นกระบวนการส่งเสริมให้ผู้เรียนบูรณาการความรู้ ทักษะ ทศนคติ สู่การทำงานร่วมกับผู้คนในสังคม โดยอาศัยการคิดวิเคราะห์เพื่อแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ระหว่างผู้เรียน สถาบันการศึกษา หน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง และชุมชน เพื่อสร้างความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีในสังคมและพัฒนาจิตสำนึกสาธารณะของผู้เรียนเอง

ส่วนแนวคิดของการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-based Learning - CBL) ก็มีลักษณะเดียวกับการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม คือเป็นการเรียนรู้ที่จัด

ให้นักศึกษาออกไปศึกษาเรื่องราวต่างๆ ของชุมชนอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจชุมชน และนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชุมชนได้ รายวิชาที่มีรหัส CBL จะต้องแสดงผลการเรียนรู้ของนักศึกษา ที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ใช้แนวคิดและทักษะในสาขาวิชาของตนที่มีต่อประเด็นต่างๆ ของชุมชน เป็นรายวิชาที่สามารถบูรณาการกลยุทธ์ในการจัดการเรียนการสอนและโครงสร้าง ของรายวิชาได้อย่างกว้างขวาง ซึ่งรวมถึงการเปิดโอกาสให้นักศึกษา ได้ใช้ความรู้และทักษะทางวิชาการเพื่อระบุความต้องการของชุมชนและส่งเสริมประสบการณ์ การเรียนผ่านการคิดไตร่ตรองแบบที่มีการชี้แนะจากอาจารย์ (Guided Reflection) องค์ประกอบสำคัญของการเรียนเพื่อรับใช้สังคม ได้แก่ (1) เอกสารและสื่ออุปกรณ์ การเรียนการสอนต้องสัมพันธ์กับการตอบสนองความต้องการของชุมชน (2) การสะท้อนกลับของนักศึกษาในการคิดวิเคราะห์ใคร่ครวญและเพิ่มพูนความเข้าใจเรื่องเนื้อหาวิชา ที่เรียนกับประเด็นทางสังคม รายวิชาเหล่านี้มีลักษณะเป็นการเรียนรู้การให้บริการ การฝึกงาน การค้นคว้าอิสระ งานวิจัย สหกิจศึกษา หรืออื่นๆ ที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ การเรียนรู้ คู่การบริการสังคม (Service Learning) ประสบการณ์ภาคสนาม (Field Experience) การฝึกหัดงาน (Internship/Externship) การฝึกปฏิบัติ (Practicum) การศึกษาค้นคว้า อิสระ (Independent study) โครงการวิจัยก่อนจบการศึกษา (Capstone and/or Research project) สหกิจศึกษา (Cooperative Work Experience or Co-Op) การเรียนรู้ที่เน้น การปฏิบัติและการเรียนรู้ทางคลินิก (Clinical and Practice-based Learning) เป็นต้น

การเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน จึงเป็นรูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียน ได้เกิดการเรียนรู้จากการได้ปฏิบัติงานจากสถานการณ์จริงของชุมชน เช่น การไปศึกษา เรื่องประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม การทำมาหากิน หัตถกรรม การศึกษาการพยาบาลแบบพื้นบ้าน จากบุคคลและองค์กรในชุมชนนอกเหนือจากการเรียนในสถานศึกษา (วิทยากร เชียงกูล, 2550) มีลักษณะเช่นเดียวกับการศึกษาที่ยึดชุมชนเป็นฐาน (Community-based Education) การศึกษาที่เน้นการทำงาน (Work-based Education) การเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติ (Practice-based Learning) และการเรียนรู้ที่เน้นประสบการณ์ (Experiential Learning) ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ นักศึกษาสามารถทำงานได้กับทุกภาคส่วนในสังคม เกิดการหยั่งรู้ ในโลกของความเป็นจริงมากขึ้น เข้าใจการปฏิบัติของบุคคลที่มีต่อสังคมและการเมืองมากขึ้น นักศึกษาจะได้มีความรับผิดชอบต่อสังคม และเข้าใจกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน นอกจากนี้

การเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน ทำให้นักศึกษาได้เรียนรู้เกี่ยวกับประเด็นปัญหาสังคมที่มีความซับซ้อน เรียนรู้วัฒนธรรมสำหรับการปฏิบัติงานและสามารถปฏิบัติงานในชุมชนได้ และยังสามารถพัฒนาทักษะทางวิชาชีพ ทักษะทางสังคม และความรับผิดชอบต่อสังคมให้กับนักศึกษา

ตัวอย่างการจัดการเรียนการสอนแบบ CBL ในมหาวิทยาลัยโคโรลาโด (Fischer, Rohde and Wulf, 2007) ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยเปิดสำหรับคนทั่วโลก เปิดฟรีสำหรับอาจารย์ผู้สอน เป็นแหล่งการเรียนรู้ที่ให้นักศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง จากเว็บไซต์ สื่อวิดีโอ คำนึงการโดยทีมของศูนย์การเรียนรู้ตลอดชีวิตและการออกแบบการเรียนรู้ (Center for Life Long Learning and Design) สมรรถนะหลักของมหาวิทยาลัย คือการเป็นมหาวิทยาลัยวิจัย มีการประสานความร่วมมือกับชุมชน โดยจัดสิ่งแวดล้อมสำหรับการเรียนรู้แบบใช้ชุมชนเป็นฐานการเรียนรู้ เพื่อสนับสนุนหลักการของการศึกษาเพื่อชีวิต (Learning-To-Be) มีสถาบันสนับสนุนการเรียนรู้ระหว่างสาขา (Interdisciplinary) และข้ามสาขา (Transdisciplinary) การเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นฐาน นักศึกษาจะทำโครงการตามที่ตนเองสนใจและค้นหาความรู้ที่เกิดจากงานของตนเอง ใช้วิธีการเรียนแบบเพื่อนต่อเพื่อน (Peer to Peer Learning) และเข้าไปเรียนในชุมชนให้รางวัลสำหรับการมีส่วนร่วมในการอภิปรายกับคนอื่นๆ ในโครงการให้โอกาสในการร่วมมือทำงานข้ามสาขาวิชา ได้แก่ การรวมกลุ่มกับนักศึกษาต่างสาขาวิชาในทุกระดับตั้งแต่ปริญญาตรีและหลังปริญญาตรี อาจารย์จะจัดแหล่งข้อมูลให้ทุกคนได้มีส่วนร่วมในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จัดสื่อการเรียนรู้ทางคอมพิวเตอร์เพื่อเป็นการสรุปบทเรียนและการสร้างนวัตกรรมการเรียนรู้ นักศึกษาเป็นผู้ออกแบบการเรียนรู้เอง สะท้อนความคิดในการทำงานของผู้ปฏิบัติงาน (Reflective Practitioners) ที่ตนเอง พบว่า มีปัญหาที่ต้องการเรียนรู้และต้องการสืบค้น โดยเรียกการเรียนรู้แบบนี้ว่ารายวิชา “เพาะเมล็ดพันธุ์” (Courses-as-seed Model) ซึ่งมีกิจกรรมการแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจ และสร้างความรู้ใหม่ที่เกิดจากความเข้าใจจากการศึกษาร่วมกัน ได้มุมมองใหม่ในกรอบความคิดของปัญหาที่ต้องการศึกษาร่วมกัน จนกระทั่งเกิดการประสานความร่วมมือในการเรียนรู้ร่วมกัน (Collaborative Learning) นักศึกษาจะได้ความรู้ที่ลึกซึ้ง สร้างความรู้ใหม่ระหว่างสาขา นำไปสู่การเปลี่ยนอัตลักษณ์ของสาขาวิชา รวมทั้งการสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต แม้แต่จบไปแล้ว

ศิษย์เก่าก็ยังผูกพันอยู่กับมหาวิทยาลัย

ในการประยุกต์ใช้ข้อกำหนดของมูลนิธิคาร์เนกีต่อการรับใช้ชุมชน มีหมวด (Category) ที่สำคัญ คือหลักสูตรรับใช้ชุมชน ในหมวดนี้ มหาวิทยาลัยจะดำเนินการให้การเรียนรู้การสอน ทุนสนับสนุนของคณะวิชา นักศึกษา และชุมชนได้ร่วมมือกันและมีผลประโยชน์ร่วมกัน ในลักษณะที่มีการยอมรับนับถือต่อกันและกัน มีการกำหนดชื่อรหัสวิชา (CBL Codes) ในกลุ่มนี้อย่างชัดเจน ได้แก่ SL-Service Learning, FE-Field Experience/Practicum, IN-Internship/Cooperative Experience, CS-Capstone Course, RS-Research, OT-Others, please specify การเรียนการสอนในลักษณะนี้มีการดำเนินการอย่างจริงจัง มีการติดตาม ประเมินผล และนำข้อมูลที่ได้รับไปปรับปรุงหลักสูตรหรือพัฒนาหลักสูตรใหม่อยู่เสมอ (University of Louisville, 2011)

จากที่กล่าวมา สามารถสรุปหลักการและแนวคิดในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นการบริการสังคมได้ดังนี้

1. ผู้เรียนจะเป็นผู้ทำกิจกรรมและสะท้อนความคิดจากการทำกิจกรรมบริการสังคม ตามความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ และการเตรียมการของผู้เรียนเอง โดยผู้สอนเป็นเพียงผู้ให้คำแนะนำ และให้คำปรึกษาอย่างใกล้ชิด
2. กิจกรรมบริการสังคมเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงของชุมชน และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของรายวิชา โดยที่ผู้เรียนจะต้องสำรวจสภาพของชุมชนก่อนเพื่อนำองค์ความรู้ของผู้เรียนที่มีมาพัฒนาตามความต้องการของชุมชน ซึ่งเป็นจุดประสงค์ ของการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมเพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมายของสิ่งที่เรียนและเหมาะสมกับชุมชน
3. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ต้องเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของเรื่องที่เรียน โดยใช้ผลการประเมินการเรียนรู้ของผู้เรียนประกอบกับการประเมินผลของผู้สอน
4. การประเมินความพึงพอใจของกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม โดยให้ชุมชนมีบทบาทในการประเมินความพึงพอใจของการรับบริการและให้ผู้เรียนประเมินความพึงพอใจของการให้บริการจากการทำกิจกรรมทางวิชาการ

สำหรับกระบวนการจัดการเรียนการสอนด้วยการรับใช้สังคมนั้น มีการดำเนินการที่แตกต่างกันไป ทั้งที่มีการกำหนดรายละเอียดออกเป็น 3 ระยะและ 9 ขั้นตอนของ National Youth Leadership Council (2010) บางหน่วยงานก็แบ่งเป็น 6 ขั้นตอน เรียกว่ากระบวนการ IPARDE (Point of Light & Hasbro Children's Fund, 2017) ส่วนมหาวิทยาลัยชินชนนาติจัดกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่กระชับขึ้นเหลือเพียง 4 ขั้นตอน เรียกว่า PARC (Center for Service Learning and Civic Engagement, 2014) ขั้นตอนต่างๆ ที่กล่าวถึง มีรายละเอียด ดังนี้

วงจรการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมของ National Youth Leadership Council (2010) แบ่งเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ก่อนดำเนินการให้บริการ (Pre-service) ประกอบด้วย 5 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 1 ระบุเป้าหมายทางวิชาการ สร้างประสบการณ์ให้กับผู้เรียนได้สะท้อนความคิดจากการตอบคำถามและแนะนำในการวางรากฐานสำหรับการบริการสังคมที่มีประสิทธิภาพ สรุปภาระหน้าที่ในการให้ความรู้ทางวิชาการให้กับผู้เรียน โดยมีเป้าหมายอยู่ที่การพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนซึ่งจะได้จากประสบการณ์ในการบริการชุมชน

ขั้นที่ 2 ระบุความต้องการที่แท้จริง ร่วมกันทำแผนกับชุมชนและกระบวนการอื่นๆ ที่ช่วยให้เยาวชนหรือผู้เรียนสามารถเรียนรู้ชุมชนและประสานความร่วมมือกับหน่วยงาน องค์กรที่เกี่ยวข้อง ประเมินและสำรวจความรู้ความสามารถของตนเองและสำรวจความต้องการ ที่แท้จริงของชุมชน

ขั้นที่ 3 สร้างหลักฐานการเรียนรู้ เพื่อให้รู้ว่าทำอะไรผู้เรียนจึงจะบรรลุผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ได้รับไว้ โดยเฉพาะผลที่ได้จากการจัดทำโครงการการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม ซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้นำความรู้ทางวิชาการมาใช้ในการวางแผนทำกิจกรรมตามความต้องการ อันเป็นเป้าหมายของการบริการและการเรียนรู้ซึ่งจะต้องทำควบคู่กัน

ขั้นที่ 4 พัฒนาตนเอง การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมจะประสบผลสำเร็จและเป็นไปได้ต้องอาศัยการประสานงานระหว่างอาจารย์ผู้สอน ผู้เรียน และชุมชนให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ซึ่งจะเกิดความรู้สึกร่วมกันและเกิดความตระหนักในความเป็นเจ้าของ

ร่วมกัน ให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการประเมินผลการพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดประสบการณ์ และบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้

ขั้นที่ 5 วางแผนและเตรียมการ โดยให้ผู้สอนและผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเลือกเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาโครงการ มีส่วนร่วมในการฝึกปฏิบัติ ร่วมกันสร้างและจัดการทรัพยากรที่จำเป็น และสรุปองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนของตน

ผลลัพธ์ที่ผู้เรียนจะได้รับในระยะที่ 1 คือ ได้รับประสบการณ์จากการสำรวจ การแสดงความคิดเห็นร่วมกัน การตรวจสอบผลการดำเนินการทุกขั้นตอน ได้รับความรู้ และสรุปประเด็นที่สมาชิกร่วมกันแสดงความคิดเห็นและร่วมกันจัดทำโครงการให้บริการสังคมตามแผนการที่ได้วางไว้

ระยะที่ 2 ระหว่างดำเนินการกิจกรรมการบริการสังคม (Service) มี 1 ขั้นตอน คือ

ขั้นที่ 6 ดำเนินการบริการตามแผนการที่วางไว้ ตลอดจนให้ความสนใจในการมีส่วนร่วมของกิจกรรมการบริการสังคม ซึ่งตรงตามวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้รายวิชา และตรงตามความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริง เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความมั่นใจและเข้าใจความหมายของการบริการที่แท้จริงจากประสบการณ์และการรับรู้กิจกรรมการบริการสังคม

ผลลัพธ์ที่ผู้เรียนจะได้รับในระยะที่ 2 คือ การที่ผู้เรียนได้ค้นพบกระบวนการเรียนรู้ และได้แสดงพฤติกรรมและความรู้สึกออกมาเพื่อให้เกิดความตระหนักในบทบาทหน้าที่ของพลเมืองที่ดี

ระยะที่ 3 หลังจากการบริการสังคม (Post-Service) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ได้แก่

ขั้นที่ 7 ประเมินประสบการณ์ ผู้เรียนสังเกตความแตกต่างของผลที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการ ร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างเพื่อนร่วมชั้นเรียนกับชุมชนที่เข้าร่วมโครงการ รับรู้ถึงผลกระทบจากวัฒนธรรมและปัญหาที่เกิดขึ้นอย่างหลากหลาย โดยสังเกตจากการเข้าร่วมโครงการที่หน่วยงานอื่นจัดทำขึ้น จากการร่วมกันวิเคราะห์ และสังเกต อภิปรายเพื่อหาข้อสรุปจากประสบการณ์ที่ได้รับจากการบริการ การเปรียบเทียบความรู้ที่เกิดขึ้นใหม่กับความรู้ที่เรียนในชั้นเรียน มีการประเมินทักษะของตนเอง และผลงานที่ได้รับจากการเข้าร่วมโครงการในชุมชนว่าตรงตามวัตถุประสงค์และสอดคล้องกับ

เป้าหมายของการบริการหรือไม่

ขั้นที่ 8 เกิดองค์ความรู้ใหม่ ผู้เรียนสามารถเข้าถึงบริบทของชุมชนที่ตนเองได้มี ส่วนร่วมกับผู้ประสานงาน กรรมการโรงเรียน ผู้ปกครอง องค์กรที่เกี่ยวข้อง สื่อต่างๆ เพื่อสรุปข้อค้นพบและนำเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง พิจารณาผลการมีส่วนร่วมของชุมชนตามแผนการที่วางไว้ ซึ่งผู้เรียนจะเกิดองค์ความรู้ได้หลังจากการปฏิบัติกิจกรรมบริการสังคมเสร็จสิ้น ซึ่งหมายถึงความสำเร็จ ความภาคภูมิใจ และการได้รับการยกย่องชมเชยจากสังคม

ขั้นที่ 9 เกิดความลุ่มลึก นักการศึกษา ผู้เรียนและบุคคลอื่นๆ ที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมเกิดองค์ความรู้และทักษะจากการตัดสินใจ การแก้ปัญหา และการมีส่วนร่วมของผู้เรียนมากขึ้น ซึ่งการมีส่วนร่วมของชุมชนสามารถทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจในสภาพปัญหาพื้นฐานและเข้าใจความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของวงจรการรับใช้สังคมในรอบต่อไป

ผลลัพธ์ที่ผู้เรียนจะได้รับในระยะที่ 3 คือ โครงการที่เสร็จสมบูรณ์แล้ว แต่การมีส่วนร่วมในชุมชนก็จะดำเนินการต่อไปไม่มีวันสิ้นสุด ชุมชนยังคงต้องการความช่วยเหลือจากผู้เรียน ซึ่งต้องใช้ความรู้ ทักษะทางวิชาการ การตัดสินใจของตนเพื่อช่วยเหลือชุมชนในฐานะที่ตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคม

สำหรับการจัดการเรียนการสอนด้วยการบริการสังคมแบบ 6 ขั้นตอนซึ่งเรียกย่อว่า กระบวนการ IPARDE (Point of Light & Hasbro Children's Fund, 2017) ประกอบด้วย

1. ขั้นสืบเสาะหาความต้องการของชุมชน (Investigation) ด้วยการแจกแบบสอบถาม การทำแผนที่ชุมชนหรือวิธีการอื่น เพื่อระบุปัญหาและความต้องการในการพัฒนาชุมชน
2. ขั้นเตรียมการ (Preparation) โดยผู้เรียนอาศัยความรู้ ทักษะที่เรียนจากในชั้นเรียน ร่วมกับตัวแทนในชุมชนวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาหรือสนองความต้องการดังกล่าว
3. ขั้นลงมือปฏิบัติ (Action) ดำเนินกิจกรรมหรือโครงการที่กำหนดไว้ ซึ่งมีทั้งการเรียนรู้ตามเป้าหมายของรายวิชาตามหลักสูตรผสมผสานกับการให้บริการแก่สังคมที่มีลักษณะเป็นการปลูกฝังความรับผิดชอบต่อสังคม

4. ขั้นสะท้อนคิด (Reflection) มีการสื่อสารแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับทั้งก่อน ระหว่าง และหลังการบริการสังคมที่ดำเนินการเสร็จแล้ว

5. ขั้นสาธิตหรือเสนอผลงาน (Demonstration) นำผลการดำเนินงานแก้ปัญหาหรือพัฒนาชุมชนที่มีความโดดเด่นมาแสดงต่อสาธารณชน โดยใช้สื่อและช่องทางต่างๆ

6. ขั้นประเมินผล (Evaluation) เพื่อตรวจสอบติดตาม และประเมินผล การเรียนรู้และประสบการณ์ที่ได้รับอย่างรอบด้าน เพื่อสะท้อนปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จ และจุดอ่อนที่ควรปรับปรุง

ส่วนกระบวนการจัดการเรียนรู้ 4 ขั้นตอน ที่เรียกว่า PARC ของ Center for Service Learning and Civic Engagement มหาวิทยาลัยซินซินนาติ (Center for Service Learning and Civic Engagement, 2014) มีดังนี้

1. ขั้นเตรียมการ (P-Preparation) ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการสำรวจ หรือวิเคราะห์สภาพปัญหาหรือความต้องการของชุมชน นำมาพิจารณาเลือกปัญหาที่จะดำเนินการ ศึกษาสาเหตุของปัญหาร่วมกันระหว่างผู้เรียน อาจารย์ผู้สอนและชุมชน ผู้สอนมีหน้าที่กระตุ้นให้ผู้เรียนร่วมกันอภิปรายหาแนวทางแก้ไขปัญหาย่างสร้างสรรค์ ร่วมกันวางแผนกำหนดโครงการและกิจกรรมที่จะดำเนินการในชุมชน เป็นการปลูกฝัง ความเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบต่อสังคม และช่วยให้ผู้เรียนได้พัฒนาศักยภาพทางสติปัญญาและอารมณ์ รวมทั้งองค์ความรู้ในรายวิชาที่เรียน ส่วนชุมชนก็ได้มีโอกาสเรียนรู้ วิทยาการใหม่ควบคู่ไปกับการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ขั้นลงมือปฏิบัติ (A-Action) โดยนำแผนที่กำหนดไว้ไปดำเนินการร่วมกัน กับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ในการปฏิบัติจะต้องนำทฤษฎีและทักษะที่ได้เรียนรู้จากในห้องเรียน มาปรับใช้ให้เหมาะสม ชุมชนก็ต้องให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี ผู้สอนเป็นฝ่ายสนับสนุน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและการให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด มีการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้รับบริการ การประเมินความพึงพอใจและผลการแก้ปัญหาแก่ชุมชน เพื่อนำไปสะท้อนผล และสรุปบทเรียนในขั้นต่อไป

3. ขั้นการสะท้อนคิด (R-Reflection) เป็นขั้นตอนที่ให้ผู้เรียนนำผลการบริการ หรือรับใช้ชุมชนมาร่วมกันสรุปสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกันในชั้นเรียน อาจนำเสนอด้วย

การบรรยาย จัดทำโปสเตอร์หรือสื่อวีดิทัศน์ การจัดนิทรรศการ สะท้อนผลการปฏิบัติ จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต สอบถามฯ โดยผู้สอนคอยเสนอแนะและกระตุ้น ให้ผู้เรียนแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และตระหนักในบทบาทหน้าที่ของพลเมืองดี

4. ขั้นการแสดงความชื่นชมยินดี (C-Celebration) เป็นการเสริมประสบการณ์ ให้ผู้เรียนด้วยการจัดประกวดโครงการบริการสังคม มีการประเมินผลกระทบจากการทำโครงการ และการมอบรางวัลเชิดชูเกียรติ การแสดงความชื่นชมยินดี จะให้ชุมชน เข้ามามีส่วนในการประเมินและร่วมฉลองความสำเร็จด้วย ซึ่งทำให้เกิดเครือข่ายการเรียนรู้ ที่กว้างขวางมากขึ้น

สำหรับการประเมินผลโครงการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม ในส่วนของผู้เรียนต้อง ดูว่าเมื่อดำเนินโครงการเสร็จแล้ว มีอะไรบกพร่องที่ควรปรับปรุงแก้ไขในการจัดการเรียนรู้ ครั้งต่อ ๆ ไป โดยพิจารณาจากข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสังเกต สัมภาษณ์ ภาพถ่าย วิดีทัศน์ และข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น จากการตอบแบบสอบถาม ซึ่งจากการประเมินผลนี้ จะช่วยให้ทราบว่าสิ่งที่เกิดขึ้นจากการทำโครงการมีผลกระทบอะไรบ้างทั้งในทางบวกและทางลบ ในส่วนของชุมชนผู้ที่ได้รับผลโดยตรงจากการจัดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม อาจประเมินในแง่ของการนำนวัตกรรมไปใช้ในชุมชนและตัวชี้วัดที่สำคัญว่าเกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรบ้างเมื่อผู้เรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ทั้งการนำความรู้และทักษะที่ได้รับมาจากสถาบันการศึกษามาปรับใช้ในการทำกิจกรรม ชุมชนได้ช่วยพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะของการเป็นพลเมืองตามที่สังคมต้องการ ได้หรือไม่ อย่างไร การประเมินดังกล่าวก็ต้องใช้ทั้งวิธีการเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เช่นเดียวกัน ได้แก่ การสำรวจจำนวนผู้เข้าร่วมโครงการ การสอบถามความพึงพอใจ ต่อการจัดทำโครงการ การสัมภาษณ์ชาวบ้าน การสนทนากลุ่มหรือการจัดเวทีประชาคม ซึ่งจะช่วยให้เกิดการถอดบทเรียนที่มีคุณค่า ก่อให้เกิดนวัตกรรมการทำงานแบบมีส่วนร่วม ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และร่วมกันรับผิดชอบ และร่วมกันภาคภูมิใจในผลสำเร็จที่เกิดขึ้น

ปัจจัยที่ทำให้การเรียนรู้แบบการจัดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมประสบผลสำเร็จ

Center for Teaching and Learning (2012) ได้สรุปผลการสัมมนาของหน่วยงานต่างๆ เกี่ยวกับคุณภาพของการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมไว้ 6 ประการ คือ

1. มีการบูรณาการ (Integrative) ระหว่างวัตถุประสงค์การเรียนรู้ในชั้นเรียนกับเป้าหมายในการบริการสังคม ด้วยความร่วมมือของนักศึกษา อาจารย์ และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในชุมชน โดยนักศึกษาจะประสบความสำเร็จในการเรียนรู้ทั้งด้านวิชาการและด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

2. มีการไตร่ตรอง (Reflective) และวิเคราะห์หาวิธีดำเนินการเพื่อบริการสังคมเป็นโอกาสที่ผู้เรียนจะจัดระบบโครงสร้างในการตรวจสอบความคิด ทฤษฎี และแนวปฏิบัติเพื่อนำมาสร้างประสบการณ์ที่มีความหมายและมีความสำคัญต่อการปฏิบัติงาน

3. อาศัยบริบทของชุมชน (Contextualized) ในการสังเคราะห์องค์ความรู้จากชั้นเรียนมาผนึกกับภูมิปัญญาของชุมชน เพื่อทดสอบว่าสามารถใช้ความรู้ที่เรียนมาปรับใช้กับสภาพการณ์จริงในชุมชนที่ซับซ้อนและยากแก่การทำนาย ด้วยการทำงานร่วมกับผู้รู้ในชุมชน

4. ใช้พลังชุมชนเป็นฐาน (Strength-based) ในการดำเนินการ ทั้งในด้านทรัพยากร คลังสมอง และความชำนาญการของคนในชุมชน มาร่วมกันแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของชุมชน

5. มีการอาศัยซึ่งกันและกัน (Reciprocal) ระหว่างทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการบริการชุมชน เป็นปฏิบัติการสองทางทั้งจากฝ่ายผู้เรียนที่ทุ่มเทเวลา ความรู้ ความสามารถให้กับการวิเคราะห์ปัญหาและดำเนินกิจกรรมบริการสังคม อาจารย์ผู้สอนที่คอยให้คำแนะนำปรึกษา ทำให้เกิดความเข้าใจที่ถ่องแท้ และคนในชุมชนที่ทำงานร่วมกับนักศึกษา

6. เป็นภารกิจที่ยืนยาว (Life-Long) ไม่ใช่เฉพาะการเรียนรายวิชาในชั้นเรียนเท่านั้น แต่เป็นการพัฒนาผู้เรียนให้ได้รับประสบการณ์ที่มีความหมาย ช่วยพัฒนาบุคลิกภาพ ค่านิยม และความรับผิดชอบในฐานะพลเมืองที่ดีของสังคมในอนาคต

ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมจะประสบผลสำเร็จได้ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขปัจจัยหลายประการ คือ

1. ผู้เรียนต้องเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ โดยลงมือปฏิบัติในโครงการที่ตนสนใจ และเป็นผู้กำหนดกิจกรรมการดำเนินงาน การจัดการภายในกลุ่ม และการวัดผลสรุปผลด้วยตนเอง

2. อาจารย์ผู้สอนเป็นผู้สนับสนุนกระบวนการเรียนรู้ มิใช่เป็นผู้ชี้นำกิจกรรมหรือนำความคิด แต่ทำหน้าที่ประสานการดำเนินการในห้องเรียนและนอกห้องเรียนเพื่อให้ นักศึกษามีความสามารถสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านการปฏิบัติ ร่วมแลกเปลี่ยนความคิด และการสรุปถอดบทเรียน

3. การออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เพื่อให้ผลลัพธ์ของกระบวนการ สร้างความรู้ตามวัตถุประสงค์ของรายวิชาอย่างครบถ้วน แตกต่างจากการสอนแบบบรรยาย ที่เน้นเนื้อหา มุ่งท่องจำ และทำข้อสอบ ขาดความน่าสนใจเพราะไม่ค่อยเกี่ยวข้องกับ ผู้เรียน

4. ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เรียนกับอาจารย์ผู้สอนเป็นแนวราบ ไม่มีการแบ่งชนชั้น หรือแสดงอำนาจเหนือผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดจิตสำนึกถึงความเท่าเทียม การรู้จักสิทธิ และหน้าที่ของตนเอง และการยอมรับในความแตกต่างอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของ ความเป็นประชาธิปไตย

การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมในสถาบันการศึกษาของไทย

มีการนำการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนทั้งใน รายวิชาพื้นฐานหรือรายวิชาการศึกษาทั่วไปและรายวิชาเฉพาะด้านในสถาบันต่างๆ หลายแห่ง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ใช้การเรียนการสอนแบบ Service Learning อย่างเต็มรูปแบบ ตั้งแต่ปี 2553 แทนที่การสอนแบบเดิมในหลายวิชา เช่น วิชาหลักวิชาชีพ นักกฎหมาย วิชาพลเมืองกับความรับผิดชอบต่อสังคม และกำลังขยายเพิ่มเติมในอีก หลายคณะ/สถาบัน โดยมีจุดประสงค์สำคัญที่จะสร้างเสริมหลักวิชาการศึกษาผ่านกระบวนการ เรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริง โดยให้นักศึกษาเป็นศูนย์กลาง มีส่วนร่วมในการคิดและออก ความเห็นผ่านกระบวนการกลุ่ม สร้างจิตประชาธิปไตยภายใต้หลักแห่งความเสมอภาค เคารพความแตกต่าง และหลักเสรีภาพที่อยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบต่อสังคม ทำให้เกิด ความตระหนักแก่นักศึกษาถึงปัญหาต่างๆ ในสังคมและการมองตนเองให้เป็นส่วนหนึ่ง

ของปัญหา กระบวนการเรียนรู้แบบปรับใช้สังคมสามารถทำให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพ สอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมผ่านกระบวนการกลุ่มและการทำโครงการ โดยที่ความเข้าใจ ถึงคุณธรรมเกิดจากภายในตัวของนักศึกษาเอง ซึ่งจะติดตรึงในตัวนักศึกษาตลอดไป และทำให้นักศึกษาออกไปเป็นพลเมืองดีของสังคม

มีการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการจัดการเรียนและผลที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วยการ บริการสังคมหลายเรื่องในช่วงที่ผ่านมา ซึ่งส่วนใหญ่จะศึกษาเกี่ยวกับรายวิชาที่ผู้วิจัยรับผิดชอบ ในการสอน โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่จะทดสอบผลของการจัดการเรียนรู้แบบนี้ต่อผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนรู้และ/หรือคุณลักษณะต่างๆ ของผู้เรียน ซึ่งส่วนใหญ่ก็เป็นไปตามสมมติฐาน ที่กำหนดไว้ งานวิจัยของ เอลิมชัย มนูเสวต (2543) พบว่า การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม ส่งผลให้นักศึกษามีพัฒนาการที่ดีขึ้นในด้านสัมพันธภาพระหว่างบุคคล การสื่อสารระหว่าง บุคคล การเห็นคุณค่าในตนเอง ภาวะผู้นำ และการแสดงความคิดเห็นและประสบการณ์ ของตนเอง พิชรินทร์ เสงะจันทร์ (2550) ได้ศึกษาผลของการใช้กิจกรรมการเรียนรู้ โดยการรับใช้สังคมที่มีต่อการปรับตัวเข้ากับสังคมในมหาวิทยาลัยของนักศึกษามหาวิทยาลัย อัสสัมชัญ กรุงเทพมหานคร พบว่า นักศึกษามีการปรับตัวเข้ากับสังคมในมหาวิทยาลัยดีขึ้น หลังจากเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคม และดีขึ้นมากกว่านักศึกษาที่ไม่ได้ เข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว วิมลรัตน์ จตุรนนท์ (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่องการบูรณาการ เทคนิคการเรียนรู้ ด้วยการบริการสังคม (ในรายวิชา 404401 บูรณาการหลักสูตรและ การสอนวิชาเฉพาะ) : กรณีศึกษาสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์ เพื่อศึกษาผลการเรียนรู้ของนิสิตคณะศึกษาศาสตร์ สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และ สารสนเทศศาสตร์ ที่เรียนด้วยการบูรณาการเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม พบว่า ผลการเรียนรู้ของนิสิต ที่เรียนด้วยการบูรณาการเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม สูงกว่าเกณฑ์ 80% ที่กำหนดไว้ และผู้เรียนมีผลการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ดังนี้ 1) ด้านความรู้ มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมส่งเสริมการอ่าน การสอน ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การออกแบบการสอน การเขียนแผนการสอน การเตรียมความพร้อม ของผู้สอน การดำเนินการสอน ผู้เรียน และการควบคุมชั้นเรียน 2) ด้านทักษะ มีทักษะ ในการวางแผนการสอน การดำเนินการสอน การจัดกิจกรรม การเล่านิทาน การควบคุม ชั้นเรียน การผลิตและใช้สื่อ การทำงานร่วมกัน การแก้ปัญหาเฉพาะหน้า การประเมิน

ตนเอง และการคิด 3) ด้านเจตคติ มีเจตคติที่ดีต่อวิชาชีพครู การสอน การบริการสังคม และการสอนด้วยเทคนิคการบริการสังคม

ในระดับมัธยมศึกษา กิ่งกาญจน์ กลิ่นจันทร์ (2556) ได้พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการบริการสังคมเรื่อง ปรากฏการณ์ทางธรณีวิทยาและธรณีประวัติสำหรับชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4 โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้รายวิชาโลก ดาราศาสตร์ และอวกาศ ซึ่งมีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 นำไปทดลองสอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4/2 โรงเรียนบุญวัฒนา อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา สพม.13 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2555 จำนวน 40 คน เพื่อศึกษาผลของการใช้แผนการเรียนดังกล่าว พบว่า แผนการจัดกิจกรรมกลุ่มสาระวิทยาศาสตร์เรื่องปรากฏการณ์ทางธรณีวิทยาและธรณีประวัติของชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการบริการสังคม มีค่าประสิทธิภาพ $E1/E2 = 88.45/85.81$ ดัชนีประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้รายวิชาโลก ดาราศาสตร์และอวกาศกลุ่มสาระวิทยาศาสตร์ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการบริการสังคม เท่ากับ 0.78 และนักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการบริการสังคมมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ และเจตคติต่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และพันทิพย์ เหล่าหาโคตร (2551) พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการเรียนการสอนด้วยกิจกรรมการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคมมีความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และมีความสามารถในการแก้ปัญหาหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน

ในระดับประถมศึกษา มิ่งงานวิจัยของ กิตติยา ผาแดงดำ (2550) ศึกษาผลของการใช้กระบวนการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคมที่มีต่อความตระหนักในการรับใช้สังคม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และเจตคติในการเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านโพนแพง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสกลนคร เขต 3 พบว่า นักเรียนที่ได้รับการเรียนการสอนด้วยกระบวนการเรียนโดยการรับใช้สังคมมีความตระหนักในการรับใช้สังคม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และเจตคติ สูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้เรียนด้วยกิจกรรมดังกล่าว และ นฤมล มณีงาม (2547) ได้พัฒนาโปรแกรมสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการประหยัดพลังงานตามหลักการเรียนรู้

ด้วยการรับใช้สังคม ไปใช้กับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนร้อยละ 90 มีจิตสำนึกเกี่ยวกับการประหยัดพลังงานในระดับ 3 คือ มีจิตสำนึกกระตือรือร้นต่อการมีปฏิริยาแบบตอบโต้อย่างใช้วิจารณ์ญาณ และนักเรียนร้อยละ 10 มีจิตสำนึกระดับ 2 คือ มีจิตสำนึกระดับสภาพของการมีปฏิริยาแบบตอบโต้ นอกจากนี้ยัง พบว่า หลังเข้าร่วมโปรแกรม นักเรียนมีค่าเฉลี่ยของคะแนนความรู้เกี่ยวกับวิธีการประหยัดพลังงานและคะแนนเกี่ยวกับพฤติกรรมประหยัดพลังงานสูงกว่าก่อนเข้าร่วมโปรแกรม

การเรียนการสอนด้วยการรับใช้สังคมหรือบริการสังคมในสถานศึกษาของไทย ส่วนใหญ่จะดำเนินการกัน 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นเตรียมการ (P-Preparation) 2) ขั้นลงมือปฏิบัติ (A-Action) 3) ขั้นการสะท้อนคิด (R-Reflection) ซึ่งเป็นไปตามกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบ PARC ดังกล่าวมาแล้ว เพียงแต่ไม่พบขั้นตอนที่ 4 คือ การแสดงความชื่นชมยินดีกับผลงานและนำเสนอผลงานต่อสาธารณะ (C-Celebration) อาจเป็นเพราะผลงานยังไม่เด่นชัด จึงยังไม่มีการจัดนิทรรศการแสดงผลงานหรือประกวดโครงการบริการแก่สังคมแต่อย่างใด เช่น งานวิจัยของ ประสาท เนืองเฉลิม (2558) เรื่องการพัฒนา กิจกรรมการเรียนรู้โดยการบริการสังคมสำหรับนิสิตครูวิทยาศาสตร์ของภาควิชาหลักสูตรและการสอน คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม โดยมีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยการบริการสังคมสำหรับนิสิตครูวิทยาศาสตร์ และศึกษาผลของการเรียนรู้โดยการบริการสังคมของนิสิตสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ทั่วไป ชั้นปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2/2556 จำนวน 45 คน พบว่า นิสิตครูวิทยาศาสตร์มีการจัดกิจกรรมผ่านโครงการบริการสังคมในรูปแบบที่เน้นการมีส่วนร่วมระหว่างนิสิตกับชุมชน ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ ขั้นเตรียมการ (P - Preparation) ซึ่งผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการศึกษาสภาพและความต้องการของชุมชน ผู้สอนทำหน้าที่กระตุ้นให้ผู้เรียนคิด วิเคราะห์ร่วมกันอภิปรายหาแนวทางแก้ไขปัญหาย่างสร้างสรรค์ ร่วมกันวางแผนในการจัดกิจกรรมการบริการวิชาการแก่สังคมตามพื้นฐานความรู้ ความสามารถและศักยภาพของผู้เรียน ขั้นที่ 2 ปฏิบัติ (A - Action) เป็นขั้นตอนที่ผู้เรียนร่วมกันจัดโครงการบริการสังคมตามแผนการที่ได้วางไว้ร่วมกันในขั้นที่ 1 ซึ่งการปฏิบัติจะต้องนำทฤษฎีและทักษะที่ผู้เรียนได้ศึกษามาปรับประยุกต์ใช้ให้เหมาะสม ชุมชนต้องเข้าใจและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีระหว่างที่ผู้เรียนจัดโครงการบริการสังคม ผู้สอนเป็นผู้สนับสนุน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

และให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด ผู้เรียนจะต้องดำเนินการตามที่วางแผนร่วมกับชุมชน ขั้นที่ 3 สะท้อนคิด (R - Reflection) เป็นขั้นตอนที่ให้ผู้เรียนนำผลการปฏิบัติ การบริการสังคม มาร่วมกันสรุปสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกันในชั้นเรียน และผู้เรียนจะต้องสะท้อนผลการปฏิบัติผ่านร่องรอยที่เก็บรวบรวมข้อมูลในชั้นลงมือปฏิบัติ (Action) นิสิตครูได้รับการเติมเต็มความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับชุมชน สังคม และบ่มเพาะคุณลักษณะของความเป็นครูผ่านหลักสูตรแฝงที่เน้นการปฏิบัติ มีการอภิปรายความรู้ ประยุกต์ความรู้ และนำความรู้ไปใช้ด้วยกระบวนการกลุ่ม

งานวิจัยบางเรื่องที่เพิ่มขั้นตอนที่ 4 เข้าไป ก็เป็นเพียงขั้นตอนการสรุปผล (ที่แยกออกจากขั้นสะท้อนคิด) ซึ่งพบจากงานวิจัยของ ณัฐนันท์ วิริยะวิทย์ (2014) เรื่อง การใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมของนักศึกษาาระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม ซึ่งมี 4 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นเตรียมการ หาความต้องการของชุมชน นำปัญหาวิเคราะห์สาเหตุและแนวทางแก้ไข แล้ววางแผนกิจกรรม 2) ขั้นดำเนินการ นำกิจกรรมไปปฏิบัติร่วมกับชุมชนและหน่วยงานต่างๆ 3) ขั้นวิเคราะห์และแปลผล นำประสบการณ์ที่ได้รับมาวิเคราะห์ผ่านการอภิปรายและแบ่งปันประสบการณ์ และ 4) ขั้นสรุปผลที่ได้รับจากการเรียนรู้ จากการทดลองการนำเทคนิคดังกล่าวมาใช้ในการเรียนการสอนนักศึกษาสาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ในรายวิชาการสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น และรายวิชาหลักการสื่อสารการตลาด พบว่า นักศึกษามีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 และจากการอภิปรายกลุ่ม พบว่านักศึกษามีทัศนคติที่ดีและมีการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ดี มีการพัฒนาตนเอง ด้านความรับผิดชอบ การตรงต่อเวลา การเสียสละ กล้าแสดงออก การช่วยเหลือกันในทีม การทำงานเป็นระบบแบบแผน รวมทั้งการพัฒนาทักษะด้านการสื่อสาร ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของรายวิชาที่เรียน สรุปได้ว่า เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคม เป็นกิจกรรมการเรียนรู้ผสมผสานระหว่างการเรียนรู้ในห้องเรียนและการเรียนรู้ในชุมชน โดยเน้นที่การวิเคราะห์ การสร้างจิตสำนึกที่ดี และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

ในทัศนะของผู้เขียน เห็นว่าการเรียนการสอนด้วยการบริการสังคมในสถานศึกษาของไทยยังอยู่ในวงจำกัด เป็นไปตามความสนใจหรือความถนัดเฉพาะตัวของบุคคล

และหน่วยงาน ไม่ได้เกิดจากเป้าหมาย นโยบายหรือยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนและมุ่งมั่น ตั้งใจของหน่วยงาน สถาบันบางแห่งยังมองว่าการเรียนรู้เพื่อรับใช้สังคมเป็นแนวคิดที่เป็น อุดมคติเกินไป คาดหวังจากสถาบันการศึกษาเกินไป และเป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติ สิ่งที่ได้จากการเรียนการสอนที่เน้นการบริการสังคมส่วนใหญ่จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนา คุณลักษณะต่างๆ ของนักศึกษา แต่ชุมชนหรือสังคมอาจได้รับประโยชน์ไม่มากนัก หน่วยงาน องค์กร หรือชุมชนที่ร่วมมือในการจัดการเรียนรู้หรือการฝึกประสบการณ์แบบนี้ มักมีปัญหาในการสื่อสารกับสถาบันการศึกษาและนักศึกษาในเรื่องวัตถุประสงค์ เป้าหมาย และกิจกรรมที่จะต้องปฏิบัติในโครงการ และอาจมีความไม่ชัดเจนในบทบาทของนักศึกษา และบทบาทของคู่ความร่วมมือว่าใครต้องทำอะไร อย่างไร นอกจากนี้ ช่วงเวลาและ ตารางงานหรือภารกิจที่จะทำร่วมกัน อาจไม่ตรงกันหรือไม่สัมพันธ์กัน บางครั้งกิจกรรม ในหน่วยงานหรือในชุมชนไม่สอดคล้องกับตารางเรียน การสอบระหว่างภาคหรือ ประจำภาคเรียน วันหยุด การเปิด-ปิดภาคการศึกษาของนักศึกษา การปฏิบัติงานหรือ การทำโครงการของนักศึกษาในชุมชนอาจไม่ต่อเนื่อง และ มีเวลาเพียงระยะสั้นๆ ส่งผล กระทบต่อความสำเร็จและความยั่งยืนของการพัฒนาหรือการแก้ปัญหาในประเด็นนั้นๆ ได้ ดังนั้น หากต้องการให้การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมประสบผลดีกับทุกฝ่าย ก็ต้อง ดำเนินการตามขั้นตอนอย่างเคร่งครัดตั้งแต่การเตรียมการกำหนดเป้าหมายและ ความต้องการในการพัฒนาร่วมกัน การวางแผนร่วมกันเพื่อกำหนดกิจกรรม และ การดำเนินการทั้งระยะสั้นและระยะยาว บทบาทของแต่ละฝ่ายที่ร่วมมือกันในการปฏิบัติ งาน การติดตามและประเมินผลจากข้อมูลหลักฐานและผลงานที่เกิดจากการบริการสังคม การถอดบทเรียนและปรับปรุงหรือพัฒนาโครงการให้เหมาะสมและสอดคล้องกับเป้าหมาย ให้มากขึ้น เป็นต้น และที่สำคัญคือต้องเกิดจากวิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ ที่ชัดเจน และต่อเนื่องของสถาบันการศึกษา

โดยสรุป การเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมหรือบริการสังคม เป็นพันธกิจสัมพันธ์ ด้านการเรียนการสอนของสถาบันอุดมศึกษา สามารถนำประเด็นความต้องการของชุมชน มาใช้สอนได้ ซึ่งจะทำให้นักศึกษามีความรู้ในสถานการณ์จริงมากยิ่งขึ้น เป็นการสร้างความพร้อมของการเป็นพลเมืองดีของสังคมและพร้อมทำงานเพื่อท้องถิ่น ประเทศ และนานาชาติ โดยบูรณาการการเรียนเนื้อหากับการปฏิบัติจริงในชุมชน แสวงหาความรู้

ด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น ค้นคว้าด้วยตนเอง เรียนรู้จากการอภิปรายกลุ่ม และจากการทำงานเป็นทีม มีการนำความรู้ภาคทฤษฎีไปปฏิบัติด้วยการบริการสังคม แล้วนำสิ่งที่ได้เรียนรู้กลับมาทบทวนทฤษฎีอีกครั้งหนึ่ง มีงานวิจัยที่ยืนยันว่าการทำพันธกิจสัมพันธ์ทางด้านการเรียนการสอนเพื่อรับใช้สังคมทำได้ในทุกระดับการศึกษา ทำให้ผู้เรียนมีทักษะหลายๆ อย่างดีขึ้น เช่น ความสนใจในการเรียน การจดจำเนื้อหาวิชา ความเป็นผู้นำ พฤติกรรมที่เหมาะสมและจิตสำนึกที่ดีในด้านต่างๆ ผลการเรียนรู้ และความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งประสิทธิผลในการเรียนที่ดีขึ้นนี้เป็นเพราะผู้เรียนได้เรียนรู้จากกิจกรรมนอกห้องเรียนที่มีการฝึกปฏิบัติจริง จึงทำให้เห็นคุณค่าของตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีทักษะการติดต่อประสานงาน และแรงจูงใจในการเรียนหรือการทำงานของตนเองมากขึ้น นอกจากนี้ การเรียนรู้ด้วยการบริการสังคมในมหาวิทยาลัยยังทำให้นักศึกษามีโอกาสได้งานสูงขึ้นเพราะเป็นพันธกิจที่มีการติดต่อกันระหว่างมหาวิทยาลัยกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐ ธุรกิจเอกชน โรงเรียน และหน่วยงานอื่นๆ ที่รับนักศึกษาไปฝึกปฏิบัติงาน การทำพันธกิจสัมพันธ์เพื่อสังคมยังเป็นการบูรณาการเรียนรู้อะไร การฝึกงาน และการบริการวิชาการ ที่ทำให้นักศึกษาสามารถพัฒนาทักษะและเข้าใจวิชาชีพของตนเองมากขึ้น เป็นการปลูกฝังทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิต และเป็นการเพิ่มคุณภาพการทำงานให้แก่ชุมชน สิ่งที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้และพัฒนาของนักศึกษาจะมีผลดีทั้งต่อนักศึกษา ต่อกระบวนการเรียนรู้ และภารกิจของมหาวิทยาลัย ดังนั้น มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องบูรณาการพันธกิจสัมพันธ์รับใช้สังคมเข้ากับยุทธศาสตร์การเรียนรู้ภายใต้เงื่อนไขต่างๆ ที่มีอยู่ รวมทั้งรูปแบบการสอนแบบบรรยายที่ทำกันอยู่ในปัจจุบัน ทั้งนี้ ความสำเร็จของการเรียนการสอนเพื่อรับใช้สังคม จะขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยกับหน่วยงานภายนอก และการลงทุนในกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ ตลอดจนรูปแบบการเรียนที่อาจารย์ได้พัฒนาขึ้นเพื่อจัดการเรียนรู้ให้กับนักศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กิ่งกาญจน์ กลิ่นจันทร์. (2556). “การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการบริการสังคม เรื่องป्राกฏการณ์ทางธรณีวิทยาและธรณีประวัติ สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4.” วารสารวิชาการ Veridian E-Journal. 6(3) : กันยายน - ธันวาคม 2556. หน้า 80 - 91.
- กิตติยา ผากงดำ. (2550). ผลของการใช้กระบวนการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคมที่มีต่อ ความตระหนักในการรับใช้สังคม ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และเจตคติต่อการเรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนบ้านโพนแพง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สกลนคร เขต 3 วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏ สกลนคร.
- เฉลิมชัย มนุสเสวต. (2543). การพัฒนารูปแบบวิชาที่ใช้ในการเรียนการสอนเชิงบริการ ในสถาบันอุดมศึกษา สังกัดทบวงมหาวิทยาลัย. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาอุดมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐนันท์ วิริยะวิทย์. (2014). ผลการใช้เทคนิคการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมของนักศึกษา ระดับปริญญาตรี มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร. สาขาวิชานิติศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร.
- ทศนา แชมมณี. (2551). ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ ที่มีประสิทธิภาพ (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- นฤมล มณีงาม. (2547). การพัฒนาโปรแกรมสร้างจิตสำนึกเกี่ยวกับการประหยัดพลังงาน ตามหลักการเรียนรู้ด้วยการรับใช้สังคมสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ประสาธน์ เณียงเฉลิม. (2558). “การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้โดยการบริการสังคมสำหรับ นิสิตครูวิทยาศาสตร์” วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี. 9(19) : พฤษภาคม - สิงหาคม หน้า 30 - 39.

- พัชรินทร์ เสดะจันทร์. (2550). ผลของการใช้กิจกรรมการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคม (Service Learning) ที่มีต่อการปรับตัวเข้ากับสังคมในมหาวิทยาลัยของ นักศึกษามหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- พันทิพย์ เหล่าหาโคตร. (2551). การพัฒนานักกิจกรรมการเรียนรู้โดยการรับใช้สังคม เพื่อส่งเสริมความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 121 ตอนพิเศษ 23 ก วันที่ 14 มิถุนายน 2547 หน้า 1 - 24.
- วิทยากร เชียงกุล. (2550). อธิบายศัพท์สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สายธาร.
- วิมลรัตน์ จตุรานนท์. (2551). “การบูรณาการเทคนิคการเรียนรู้ด้วยการบริการสังคม (ในรายวิชา 404401 บูรณาการหลักสูตรและการสอนวิชาเฉพาะ) : กรณีศึกษา สาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารสนเทศศาสตร์” ใน วารสารศึกษาศาสตร์. 19(2) : กุมภาพันธ์ 2551 - พฤษภาคม 2551 หน้า 5 - 14.
- Billing, S. H. (2006). **Lessons from Research on Teaching and Learning : Service-learning as effective instruction.** New York : State Farm Companies Foundation.
- Butin, D.W. (2010). **Service Learning in Theory and Practice : the Future of Community Engagement in Higher Education.** New York : Palgrave Macmillan.
- Center for Community-Engaged Learning, University of Minnesota. (2011). **Benefit of Service Learning** [Online]. Available from : <http://www.servicelearning.umn.edu/info/benefits.html>
- Center for Service Learning and Civic Engagement, University of Cincinnati. (2014). **Faculty Workbook : Using P.A.R.C. Model for SL Course Design** [Online]. Available from : <http://www.servicelearningnetwork.org/wp-content/uploads/2014>.

- Center for Teaching and Learning, University of Washington (2012). **Service Learning** [Online]. Available from : <http://www.washington.edu/teachingresources>
- Ernest, B. (2003). “Using literature with English language learners : A service learning Project”. in **Learning to Serve, Serving to Learn. A View from Higher Educations**. Salisbury University.
- Fischer, G. Rohde, M. and Wulf, V. (2007) “Community-based learning: The core competency of residential, research-based universities” in **International Journal of Computer-Supported Collaborative Learning**. (1) - 9 – 40.
Received : 15 October 2006.
- Freeman, Nancy K. and Swick, Kevin J. (2000). “Early childhood teacher education students Strengthen this caring and competence through service-learning.” in Anderson, J.B., Swick, K.J., Yff, Joost, (eds). **Service learning in teacher education : Enhancing the growth of new teachers, their students and communities**. 2001. New York : ERIC Publications.
- Iverson, S. V. and James, J. H. (2010). “Becoming “Effective” Citizens? Change-Oriented Service in a Teacher Education Program”. in **Innovative Higher Education**. 35(1) : 19 - 35.
- Kolb, D. A. (1984). **Experiential learning**. Englewood Cliffs. New Jersey : Prentice Hall.
- Lambert, L., Walker, D., Zimmerman, D., Cooper, J., Lambert, M., Gardner, M., & Szabo, M. (2002). **The constructivist leader** (2nd ed.). New York : Teacher’s College Press.
- McCarthy, M. and Corbin, I., (2003). “The Power of service-learning for American’s schools.” **Principal**. 82(3) : 52 - 55.

- National Service-Learning Clearinghouse. (2004). **Service learning is...** Retrived Augest, 20, 2004, [Online]. Available from : <http://www.servicelearning.org/article/archive/35/>.
- National Youth Leadership Council. (2010). **The Service Learning Cycle.** Retrieved on August, 2010, [Online]. Available from : http://www.nylc.org/sites/nylc.org/files/SLCycle_2PgHandOut.pdf
- Point of Light and Hasbro Children’s Fund (2017). **IPARDE Resources.** [Online]. Available from : www.generation.org/iparde
- Ralph, R. B. (2005). **Service learning in a community college.** UMI Proquest Digital Dissertation : AAT 3184344.
- Richardson, S. (2006). “The power of service learning.” **Techniques.** January, 2006 : 38 - 40.
- Sandle, K. (2005). **Service learning research at Ohio University.** Retrived February, 02, 2006.[Online]. Available from : <http://www.ohiou.edu/commserv/servlern/research.htm>.
- Scott, V. G. (2006). “Incorporating Service Learning into your Special Education Program.” in **Intervention in School and Clinic.** 42(1) : 25 - 29.
- Swan, B. G. (2006). “Motivating Students Through Service Learning”. in **The Agricultural Education Magazine.** 78(4) : 23 - 24.
- University of Louisville (2011). **Community Engagement : Glossary of Terms.** Recommendation of the Community Engagement Steering Committee, February 4, 2011.